

PRÓZY K ROMÁNU
RODINA HORVATOVA

303

I

Uprostřed dne ohraničeného oblakem a modří zní pokřik trubky.

Vzpomínáte si na chlapecký údiv, kdy, čelo na okenním skle, jste viděli pochod vojska, jež v hlubokém míru přechází podél zahrad?

Hle, trubač na bílém koni. Slyšte nástroj, z něhož srší hlas, zatímco jezdec zatajuje svůj úsměv a kůň běsnící v bocích se vzpíná!

Jde o nedávné časy z roku 1913 a příběh počíná o dvaadvacáté 27. června ve vesnici Sloupu.

Je poledne a zvuk kornetu se sklání. Chlapci, které tato chvíle zastihla před vesnicí, doposud nepromluvili a líbezná úzkost je nutí obracet v hrsti penízek či psátí koncem prutu do písku. Jsou pouze na dosah své zbroji a trubač se příliš podobá cherubu! Odtud budou hry vroucnější, odtud bude zachován obraz bělouše a trubačova podoba bude odlita v kadlub paměti důvěřující méně zraku než okouzlení.

Vojáku je prominuto sprosté řemeslo a dělostřelecký oddíl za hlomozu a troubení, za zpěvu, v němž si stýská vysoký hlas, projíždí vesnicí.

Dupot, rachání nápravy a kol, řinčení a píseň, koně, vojsko, velikolepé pásmo, jehož škvírami prosvítá sloupský dvůr, z této dálky se podobá hudebnímu nástroji, jenž zmlkl, a praporu bez barev.

Je čas se vrátit domů, je čas jít, avšak dvorská stavení, nároží a špalek kovářův, to vše je zpruhováno odlesky a stínem vojska. Kdykoliv Jan bude přecházeti můstek, může osloviti trubače, jenž vdechuje veselý zvuk ve svůj nástroj a jehož úsměvu přibývá se zmenšující se tváří.

Nuže, otázal se chlapcův otec, když se dítě vrátilo, zdá se ti, že dělostřelci jsou lépe oděni než pěšáci? Jakže, ty sis nevšiml ani barvy spodků, ani chocholíku? Jak jsi roztržitý, dodal, když se mu dostalo vyhýbavé odpovědi. Ty se stydíš! Ty se stydíš, opakoval nacházeje zalíbení v ruměnci, jenž pokryl synovu tvář.

Chtělo se mu zřejmě nových příhod, vyšel, avšak sloupový dvůr byl prázdný. Až na zápraží obytného domu bylo slyšení přežvykující chlév, frkání koní a zvuky kopyta ze stájí. Dvorem přešel vozka, nesa navršené ošatky a opakoval statkářův úsměv. Sladké holubice slétaly z vrchu dolů, holubice, jež prosí o úsluhy, ovívající vás tleskotem letek.

Nebe příliš obsáhlé zrcadlilo statek jako jediný bod. Je moudré vystříhati se přílišných krás, obdivu a počínů, jež jako honba zabírají široký kraj, neboť v jediném místě je sever, k jediné značce ukazuje magnetická střelka a den směřuje k svému konci, zatímco okouzlený divák hledí větrovým stromů se zvrácenou hlavou.

Jsa vážnější než kterýkoliv z těch, jimž bylo dáno věčně toužiti po nových věcech a jimž byla propůjčena odvaha zkoušení všechny cesty tohoto toužení, jsa z těch, jimž dosažené věci nejsou než zkušeností, jsa básníkem, jemuž zůstala vzdálena tvorba a jenž má dosti ducha, aby obsáhl širé a nepostižitelné věci, Stefan nemohl dokončiti žádný ze svých záměrů. Jeho činy byly neúměrné, tak neúměrné, že platil za podivína. Povětří rozvlněné křídly holubů jakousi vzdálenou obdobou mu připomnělo vyzvánění zvonů a neurčitý slib, jež kdysi dal nájemci zahrad. Zakoušeje překvapení, bez lítosti vzpomněl si konečně, že mohl slib velmi snadno splnit, a že přece neučinil nic z toho, k čemu se zavázal.

Tu, vznášejíc všechnu rozpoutanost svého veselí, vběhla na dvůr dívka a za ní společnost, sledována služtičkou nesusoucí zahradní židle. Všichni byli oděni bíle a podomácku, jen Stefan se odlišoval městským oděvem.

Tatínku, vesnicí projíždí vojsko!

Viděli jsme, děl mladý muž nepřestává si pohrávati

dívčím kloboukem, kloboukem podobným košíčku, jenž poitalšťoval tehdejší jara, viděli jsme několik nováčků, kteří se stěží drží na koních. Ale Lucie je jiného názoru. Cožpak to není šaškovský způsob, hnáti koně tryskem do našeho vrchu? Koně, kteří ušli třicet kilometrů?

Ach, vy jste zaměnil svoji latinu za jezdeckví? řekl Stefan neodpovídaje.

Přes potěšení, jež statkář zakoušel, dívaje se na svoje dcery a sleduje projevy přátelství, která se rušila a opět obnovovala, Stefan mluvě s mladými lidmi zachoval si jakýsi posměch a teď jej vyjadřoval nezájmem a málo přiléhavou odpovědí.

Jejich žaly, jejich rozepře nepotrvají do večera, říkal si, nemohu předvídati, jaké hoře vzejde z nerozumu, a jsem účasten jejich radostí, jen pokud se smějí nerozmlouvajíce o nich. Ať zdraví přehlásuje vzlyk mladosti, jež nechci slyšet. Kéž byste se spokojily, mluvíme-li s takovým obdivem o vašem věku, kéž byste se spokojily s touto krajinou a událostmi, neboť jak jsou daleká léta, kdy jsem vás jednu po druhé posílal do zahrady, abyste si neublížily? Jakže, nyní, aniž bych citelně zestárl, mám poslouchati stesky do světa, jež tak záhy shledáváte nuzáckým?

Ale táhlo k poledni a byl čas zasednouti k obědu, zasednouti za stůl podle pořadí, jež bylo určeno. Statkářovo místo a místo jeho strýce bývala v čelech, tři dcery, z nichž nejstarší nebylo více než dvacet let, seděly u dveří a naproti nim matka s dvěma syny. Místa hostí byla proměnlivá. Toho dne obědvali se Stefanovými mladí přátelé, doktor Has, Štětka, Vejr a pan Tirwa, Polák, jenž sloužil s Emilem u téhož pluku a byl pozván právě jím. Dle starého zvyku počet hostí zdvojnásoboval číslo stolovníků. Na sloupském dvoře kdekdo byl zdržován, aby poobědval či povečeřel, a stůl přetížený mísami se podobal autobusu, který nevyjíždí, dokud není obsazen do posledního místa. Tato přemíra pohostinství neměla smyslu, leč aby Stefan získal několik chvil, několik rozmluv blažené rozjařenosti, jež se podobá růžové dámě s lesknoucím se obličejem; tato přemíra jídel a nákladu byla statkářovou slabostí.

Místo hospodyně zůstalo prázdné až do polou oběda. Konečně paní vešla. Byla to stárnoucí selka. Podobalo se, že je jí společnost obtížná a že by snadněji poobědvala v kuchyni než v této jídelně, kde ji zneklidňovaly obřadné pozornosti a způsob jídla, který jí připadal jako ošetřování nemocného. Nejmladší dcera obešla půvabným krokem stůl a nalévajíc do matčiných sklenic vína, jež vždy zůstalo nedotčeno, pronesla pokračujíc v rozmluvě: Mám se míti na pozor, proč mi to říkáte?

Tot' začátek rady, odpověděl Has s naléhavým posunkem, podržela jste si knihu a skříňku v neshodě s nedůtklivostí, jež vám jindy bránila cokoliv přijmouti. Nemluví toto rozhodnutí pro přílišnou shovívavost?

Hleďme, děl statkář přisunuje mísy před ženu, zdá se, že Líza byla obdarována.

Lízo! pronesla matka mezi dvěma sousty napomínajíc dívku ostřeji, než si žádala. Slečna vyběhla a vrátivši se s knihou a s jakýmsi pouzdrem podala je otcí. Byl to starý výtisk francouzského románu, o němž se nikdo již nedomnívá, že je krásný. Paní Stefanová nedbajíc knihy vrhla rychlý pohled na skříňku a druhá dcera znamenajíc zájem, který se živě shodoval s její zvědavostí, pootevřela víko.

Není mi dovoleno, abych uvedla svoje mínění, pravila směříc se, a neučiním to. Je to perleťová skříňka.

Pane, pravila táž dívka, když vstali od oběda, zpronevěřte se zásadě mluvití před maminkou o chybách, jichž jsme se dopustily my nebo naši přátelé. Líze je šestnáct let a nikdo jí nevytkne dárek. Já, která jsem o půldruhého léta starší, naložila bych s věcí jinak, ale já ani ona nejsme poctěny ani obdarovány, leč projevenou pozorností.

Snad se nedomníváte, děl Has překonán strojenou rozvahou Luciinou a zároveň s hněvem nad tímto napomenutím, snad se nedomníváte, že jsem měl v úmyslu rozhněvati si vás a Lízu?

Has byl mladý právník ze sousedství, přicházel do sloupského dvora se špatně tajeným zájmem o nejstarší dceru. Všichni znali tuto náklonnost, ale nemluvili o ní. Nebyla ni-

komu proti myslí mimo dvě mladší slečny. Zdálo se jim, že zvoliv mrzoutskou a nikoliv nejkrásnější sestru projevil nesašenlivost, a ani o tom nevědouce nemohly neztožňovati volbu s bezprávím.

Na dně každého rozhodnutí je skryta výčitka, že jste ztratili vše, co je mimo cestu a cíl nakonec vždycky náhodný, a mladý právník, jenž nikterak nevynikal kázní, v bláhém sobectví viděti ve všech očích odraz vlastního a vždy záslužného znepokojení, velmi často měl větší účastenství s těmito maličkými než s Marií. Žel, nejstarší ze sester nedbale naslouchajíc vždy souhlasila a zároveň bývala hotova přerušiti výklad vzdechem, že odvaha zahubí tohoto oprávnce a že jeho neohrožená mysl nedojde cti, kterou již nyní mu přičítá. Přála si, aby držel na uzdě svá snažení, a přece nemohla nepřikývnouti k převratným řečem. Začasté Has umlkal uprostřed hovoru, jenž měl býti zápasem a jemuž dívka byla vydána napospas. Maje něco vášnivosti hledačů citů a nebezpečností, lačný šrůtek strání a pocty, nemohl se nedopouštěti malých nevěr ještě dříve, než přislíbil lásku. Právě tak jako si osvojoval mínění, jímž se odporuje, jako obracel hrot svých tvrzení proti sobě a jako střídal názory jsa nedůsledný, ale přece pečlivý o vážnost, kterou si přičítal, Has nemohl nikdy změnit to, co o něm vešlo ve známost. V poměru k dívkám osvojil si jakousi příkrost, jež prošeďší zkouškami neshod jihla v přátelský souhlas.

Lucie, řekl po nové slečnině výtce, nechme těchto řečí. Jsem si jist, že mě neviníte leč z pošetilosti. Buď si, to však, co mě skličuje, je pohrdání, které mi dáváte najevo. Omlouvám se vám za svoji hloupost. Pojďme k řece, dodal, když se Lucie opět usmála.

Stefan rozmlouval se svým strýcem o vídeňském sněmování, ale starý pán nemohl souhlasiti. Podobal se herci či knězi, jeho vlasy byly bílé a na levici měl drahocenný prsten. Jdi mi k šípku s politikou bez hrdosti, přestaň, nechci to slyšet, děl Alexandr Stefan svému synovci a jal se přecházeti od okna k oknu.

Statkář přistoupil k mladým lidem a usmál se vzpomínaje na žert, jež se bál vypravovati, aby nepohoršil ženu, vždy pečlivou a přísnou. Stanul před klavírem a pohlédl do zrcadla shledávaje svůj elegantní a pěstěný zevnějšek jen náležitým. Byl jist, že se mu dostává právem výsad mladošti v padesáti letech a nezajímal se valně o tuto samozřejmost, již nepřisuzoval větší cenu, než vskutku měla, a o níž nepečoval na útraty svého pohodlí.

Z kouta pokoje opět se ozvala jakási váda mezi sestrami a panem Hasem, jenž nebyl bez spojenců. Bylo slyšeti hluboký hlas Emilův a zadržovaný smích. Oč šlo? věděli to jen přibližně a zčásti, neboť příčinou těchto svárů byla zamilovanost, city předcházející citům a láska předcházející lásce jako zář světu.

Mluvil se opět o rybách a pan Tirwa tvrdil, že přísloví o jejich němotě není správné. Druh candátů, děl obraceje svou krásnou a jinošskou tvář k Líze, je-li snímán z udice, píská. Je to sotva postižitelný zvuk, nicméně je dosti těch, kdo jej slyšeli.

Stefan se přiklonil k názoru, že ryby opravdu vydávají hlas, nikoli proto, že uvěřil této podivnosti, ale že se mu zdála krásnou. Nicméně, když různá mínění na sebe příliš narážela, vměšoval se do hovoru poznámkami, jimiž udržel hněvy v mezích hbitého rozhovoru.

Věc se končila, když vešel sloupský kaplan. Jsem velice rád, že jste přišel, řekl Stefan, pan Tirwa nás právě přesvědčoval o lži a všichni jsme uvěřili.

Kněz Kůrka byl od několika měsíců účasten těchto společností, tohoto zahálčivého života, jež je tak snadno milovati. Přicházel vnášeje svoji dětskou rozpačitost, jež vztahuje ruku o chvíli dříve, než mu byla podána, usedal právě nevčas, byl veliký a jeho údy vedly válku s jeho vůlí. Bál se pohleděti mimo okraj talířku, neboť dívky a Tirwa, o němž věděl, že je hrabětem a že dochází k arcibiskupovi, činili jej nesmělejším, než byl.

Opozdil jsem se? pravil vcházeje.

Nikoliv, jdete právě včas, odpověděl Stefan, pozdě si

vzpomínaje, že pozval kaplana na vyjížďku o druhé hodině a že jsou koně mimo stáj.

Tím lépe, vyjedeme si později, Emile, požádej, aby připravili vůz na pátou.

Nebylo třeba valného bystrozraku, aby kdekdo poznal, že toto opatření má zahladiti dojem nepozorného přehlédnutí, a kaplan znamená tuto snahu, již postě si položil otázku, proč přichází.

O důvod více, abych se zdržel těchto odpolední plných tlachů a zdvořilostí z donucení.

Avšak byl příliš mlád a příliš okouzlen tímto prostředím, aby se nezúčastňoval hovorů a opět čekal na chvíličku, třeba aby pronesl větu, k níž se odhodlal.

Líza usedla ke klavíru. Pánové hráli v šachy a Štefan přivedl ženu, prose ji, aby aspoň chvíličku se zdržela a vyslechla vypravování o zmařené násadě koroptvích vajec.

Ovšem, pravila paní, lhostejně se usmívajíc, tato příhoda na rozdíl od ostatních není smyšlená. Stalo se to před třemi lety šafáře právě na tomto dvoře.

Tak! vykřikl jeden z posluchačů, toť vskutku přispívá k nabytí trpělivosti. Ach, vypravování, jemuž jste se zdráhali uvěřit!

Sloupský statek ležel na mírném návrší, cesta směřující k brance a k vratům stoupala stromořadím a procházejíc ve směru úhlopříčky čtverečný dvůr, končila v rozsáhlých sadech. V okolí obytného domu nebylo nic, co by se dalo srovnat s nevкусem. Byla to stará stavba, pod jejímiž okny protékala řeka. Široké a často kosené trávníky byly bez stromů, teprve v blízkosti domu rostla skupina topolů a buk.

Když společnost skončila rozmluvu, sešla k řece chytati pstruhy.

Lízo, Lízo! křičela Lucie ze břehu do otevřených oken, nedostává se nám dvou prutů, a Líza naklánějíc se kývala rukou na znamení, že slyší a že je ochotna sháněti rybářská náčiní. Malé děvče spočívajíc hrudí na pažení širokého okna nedotýkalo se podlahy stěvíčkem; skočivši octla se tvář

v tvář Tirwovi, který doposud neopustil pokoj, a zarděla se, neznajíc příčiny svého ruměnce.

Emil vystudoval přírodní vědy na univerzitě a sloužil nyní dobrovolnický rok ve vojště. Druhý Stefanův syn byl o pět let mladší než Líza a nepodobal se bratrovi ani sestřičkám. Jestliže jejich půvabem byl růžový věk a snobismem nedotčená prostota pronikající všechno jejich chování, tento chlapec se odlišoval nepřívětivostí, strachem a škaredou obtížností pohybů. Zdálo se, že není dovoleno, aby se smál, a propukl-li někdy přece ve smích, jeho tvář se znetvořovala. Zavolání a jakákoliv novina zastihla jej vždy nepřipravena. Podobalo se, že něčemu naslouchá, když sedal se shrbenými zády a stísňeným hrudníčkem nad svými hračkami, jež byly zvrubovány zářezy zubů rozkoše a blahého utrpení. Zapomínal, co dělá. Byl ošklivý, a přece líbezný nepochopitelným půvabem nedostatečnosti. Stefanovi způsobovala tato skutečnost veliké hoře, ale nemohl nemilovati dítě s dvěma víry vlásků a se štětičkou v rýžce ubohého krčku. Láska, s níž se vracel k tomuto pacholetu, vedle Stefanových mravů stávala se vždy nepochopitelnější. Předstíraje, že spí, bez hlesu, jako by se bál, že rozbije dětské tajemství, mohl po dlouhé hodiny pozorovati chlapce, jenž v jakési agónii zíral na svoji loutku s výrazem všemohoucího vzrušení, aniž by pohnul rukou, aniž posunul větrníček. Čeho se domýšlel? Byl nehnutý. Byl z kamene. Snad v těchto chvílích loutky poletovaly, snad slyšel vyprávění, jež se stkví jako hrubý prsten divošského klenotníka.

Jeníkovo rané mládí vyznačovalo se naprostým nezdravím. Býval nemocen a jen zřídka navštěvoval školu. Stefan znamená, že dítě neprospívá, chtěl poprositi nejmladšího učitele ze sloupského sboru, aby k nim docházel a v odpoledních hodinách prázdně se zabýval tímto žákem. Ale volba dopadla přece jinak. Jakousi náhodou, jakousi krutou hrou o třech sochách, se stalo, že učitel nebyl nepodobný Janovi ani jeho otcí. Mdlý, sličný, s odstínem vášně na chvilku netečné, stával před lavicemi dotýkaje se jich pěstnou rukou, jež jediná si zachovala jemnost, zatímco jeho

zevnějšek chátral. Snad měly pravdu pověsti, které obcházely o tomto mistru matematiky, jenž z roztržitosti nedovedl opravit úkoly svých žáků a zapomínal, čemu učí. Vedl prý nevázaný život scházeje se s hýřily v městských hospodách a zavíral se ve své světnici, aby vyprazdňoval láhev za lahví, zatímco jeho žena čekala přede dveřmi, až se pohne v zámku klíč. A přece si tento učitel zjednával vážnost mluvě vybraným jazykem o všedních věcech a zachováváje zdvořilost, jež se zdála nepříslušná hadrům, které nosil.

Vsedněte, pane učiteli, řekl Stefan zastavuje kteréhosi zimního dne před čtyřmi lety své saně, vyčítám si, že jsem nejel rychleji a že jsem vás nestihl dříve, než jste vyšel. Chci vás poprosit, abyste věnoval něco svého času Janovi, nemáte-li námitek, odvezu vás domů a můžete začít s vyučováním ještě dnes.

Stefan už tohoto dne nepomyslel na učitele Vilda a nejméně si přál, aby právě on zjednával pořádek v Janově vzdělávání se, avšak zhlédnuv jej na zasněžené cestě (věru nebyl čas, kdy se chodívá po silnicích), zhlédnuv jej, jak otálí a zanechává ve sněhu stopy střeviců znetvořených příštipkem, smyslel si útrpné vyzvání, jež pronesl s naléhavostí znepokojeného otce.

Odtud Vild docházel do sloupského dvora a odtud Jana učil. Sedávali v široké lavici mezi dvěma okny, oknem filodendronů a oknem ptačích klecí, neboť světnice vyhrazená dítěti byla zároveň jakousi zahradou. Učitel lhostejně opakoval své otázky a odpovědi se nehrnuly. Tu a tam se Jan ozval hláskem, v němž bylo slyšeti tíseň a odvrácenost od věcí školy. Stefan byl někdy přítomen tomuto trapnému vyučování a uhadoval, že vedle snivé tuposti, jež dítě vskutku unášela, chlapec předstírá či zvětšuje nesmělost. Bez potřeby zadrhoval v řeči, mluvil tichounce a lámal prsty v posunčině, jež se mohla zdátí rozechvělou. Tu Stefan odcházel skrýváje poznání hry, jež ho zraňovalo a o níž nemohl mluvit, znaje jakousi cizí paměť potřebu a nutkání k tomuto hlupáctví. Těch podivností, těch obmyslných her, jež podstupujeme pro menší hanbu!

Tohoto dne se Vild a Jan učili o malé poznání lépe, neboť Jan měl vstoupiti do gymnázia a zastrášovala jej přibližující se zkouška.

Skoro se mi zdá, že z tebe bude dobrý student, řekl učitel zavíraje knihu. A zatímco dítě opakovalo poučku, naslouchali oba zvukům přijíždějícího vozu. Lekce se ukončila.

Myslím, řekl Jeník, že přijel strýc František, čekáme na něho již druhý den.

Tak, pronesl učitel, to je týž, který se vrátil z Bulharska? Dříve než hoch mohl přisvědčiti, vešel do světnice Stefan přiváděje svého bratrance Františka Holka a jeho ženu. Paní mluvila hlubokým a krásným hlasem, připomínajícím zpěvačku. Bylo jí asi čtyřicet let a stopy krásy doposud pronikaly zpod šedi její tváře; stopy krásy a oči příznačně zářící jako oči nemocných a oči zvířat. Přilba bílých vlasů a popleněná tvář dodávaly jakési truchlivosti této hlavě, této podobě v kořeni nepříjemné a řežavé.

Veliký Holk si vedl podomácku a hlučně se se všemi zdravil. Jeníka políbil na tvář. Společnost mladých lidí se vracela a vítání nemělo konce.

Tvá prudkost nezestárla, poznamenal Stefan, zatímco František mu potřásal rukou, jsi stále týž.

Ach, odpověděl Holk neohlížeje se na učitele, který je slyšel, na tom nesejde, do jaké míry jsem zestárl teď, kdy se vracím doslova bez haléře! Třesky plesky, jsme si povinováni pravdou, jež bývá neomalená!

Byl jsi bohatý i chudý, řekl Stefan, podobné změny nejsou nedobrodružné a ty si jich přeješ více než důchodu. Velikým činům předchází často maličká nesnáz, jsem jist, že od tebe uslyším o prostředcích, jak lze získati veliké jmění, o prostředcích, které se osvědčí, neboť ty to, Františku, dovedeš.

Holk věděl, že bratrancova uštěpačnost pochodí ze snahy zlehčiti tíseň, očekával podobnou nevoli, neboť jednání o penězích Stefana rozzuřovalo. Tohoto věčného dlužníka zachvacoval bouřlivý stud, kdykoliv se mluvilo o peněž-

ních věcech, kdykoliv mohl býti otázan, jaký je počet ztrát a jaký peníz má v pokladně. Tyto otázky přivodily vždy den vzteku a bloudění po polích, tyto otázky čas od času opakované paní Stefanovou děsily lehkomyšlníka jako dražba a závazek daný pozdě k ránu lichváři, jenž tváře se, jako by spal, bdí v koutě herny.

Znáš mě od hlavy k patě a věru nemusím mluvit o sobě, řekl František.

Učitel Vild hledal záminku, aby mohl odejít. Zatím paní Holková přispívajíc k obnově svého snu rozdílila dárky; má tak malou ruku, její pas je neuvěřitelně tenký a vlastní kouzlo ji přemáhá.

Slečny přijímaly pozornosti s radostí, kterou poněkud rozptyloval podivuhodný způsob tetina darování.

Nezdá se, pravila Lucie k sestrám snižujíc hlas, nezdá se, že tetin zármutek mává křídly?

Maminko, proč se teta tak hořce usmívá? otázala se Líza našedši paní Stefanovou, jež se hroužila do kouřů kuchyně.

Bojím se, že zchudli, pravila paní, a odříkavý život je nutí strojit se jinak, než bylo doposud jejich obyčejem.

Líza byla hotova uznati jedině veselý důvod a odběhla nevyslechnuvši konec tohoto vysvětlování. Když hosté odešli, Stefan vzdálil za jakousi záminkou i dcery a usedaje v nejdlejší světnici ke stolku, požádal bratrance, aby mu řekl, oč jde.

Nemáš vskutku peníze, řekl vyslovuje obtížně tuto větu a krče pohrdlivě rameny.

Chceš vědět, oč jsem tě přišel požádat? odpověděl Holk, řeknu raději, jak se věci zběhly, snad mi nezazlíš malé zdržení, neboť právě o tyto rozpaky je částka větší než obvykle.

Poslouchám, děl Stefan nespouštěje očí z prosebníka, jenž se podobal spíše tomu, kdo vyhrožuje.

Těch okamžiků trýzně, za hněvu, kdy vás obletuje přízrak hrlosti jako ptačí stín a kdy mluvíváte ostrým hlasem. Slova zraňují, dříve než je vyřknete, a čpějí jako dým a jako dým nutí k slzám.

Holk vyděšen svým posláním v záchvatu smíchu chodil po světnici vztekle se obraceje. Konečně ze sebe vypravil jakési sdělení a skoncoval řeč za těchto slov.

Je to naposled, co tě prosím. Chci si uchovati přátelství a klid, jsem v nesnázích, nutím tě k velkomyslnosti, ale neopakuji, že ti věc způsobuje větší nesnáze, než je pravděpodobno.

Co mám odpovědět? řekl Stefan.

Jeho zármutky nebyly zajisté náruživé, mohl přihlížeti tragickému dílu, aniž se rozechvěl do vzlykání, avšak teď více než o příhody bratrancovy, více než o jeho tíseň šlo o sloupské hospodaření, o pokladnu, jež zela prázdnotou. Nezdráhal by se vydati jakýkoliv peníz z mála, jež zbývalo, avšak to, co jej rozběšňovalo, to, co mu vhánělo krev do hlavy, bylo právě účtování a konečný počet, jímž byl povinován.

Peněžní věci Stefanovy byly v hlubokém nepořádku a dluhy daleko převyšovaly peníz vložený do statku. Stefan po léta zastíral tuto skutečnost a bál se otevřítí svazek pohledávek, avšak nyní bylo nutno mluvit o ztrátách a co více, nemohl než odepřítí peníz, o nějž byl žádán.

Co jsi si vzpomněl, řekl zadržuje bratrance ve větší chůzi, co jsi si vzpomněl žádati na mně dvacet tisíc korun, nemám je a nemohu je mít dříve, než minou tři měsíce. Snad se ti nezdá bohatstvím býti hospodářem na tomto úhoru, kde se nedaří nic než vichry. Měj strpení, posečkej nějaký čas.

Ano, odpověděl František, teď se roztrhne nebe tvých podobenství, teď započne slavnost přelstívání, k tomu konci jsi vynalezl způsob své řeči. Ocením vše po zásluze, ale to, proč jsem přišel, mi brání, abych se spokojil. Prosím tě znovu, abys mi půjčil tu částku.

Stefan beze slova otevřel zásuvku svého stolu. Kdybych zde přechovával peníze, řekl přiškrceným hlasem, nezamýkal bych. Nuže, doložil vyhrábnuv hrst listin, přehlédni a spočítej poklad mých dluhů, děsí mne od pěti let. Snad mě nebudeš nutiti, abych o tom všem mluvil před ženou a dětmi.

Stefan mohl se nyní obviňovati a cítil úlevu z výčitek obraceje se a čině posušky jako ten, jehož se všichni zřekli.

Zatím na druhém konci domu rozmlouvaly obě ženy.

Co se mi ještě přihází? pravila paní Holková, každé počinání přivede nás jako začarovaná oslice k témuž konci.

Když můj muž prodal dvorek s pivovarem, přijal úřad, jakési správcovství, jež mu svěřili znajíce mého bratrance barona Raubitze. Ach, nic se nevyrovná nesnesitelnosti služby. Toho přehlížení a ústrku! těch tajemství svěřených trubce! Ale ještě nemožnější jsou lidé strhující svou zdvořilost jako pušku z ramene a ohrožující kdekoho touto zbraní, jejíž užívání jim zůstalo tajno. Velice jsem se rozhněvala, když mně líbali ruce jen proto, že slyšeli velkostatkáře, jak mi říká baronko. Jako bych jí doposud byla! Ach, toto jméno nebylo dosti staré, aby nemohlo býti zapomenuto po dvaceti letech.

Paní, věčně obrácená do minulosti k jakémusi šlechtictví, jež velmi pozdě počalo, zřejmě se zaradovala, že našla lodici, po níž je možný návrat, a pamětliva všech křivd jako andělé noční zádumčivosti jala se vypravovati vzdalující se víc a více.

Paní Stefanová nedovedla vcházeti ve snadná přátelství a zřídka poslouchala, co se mluvilo, neschopna býti těšitelkou, neschopna dvojnásob, když hoře bylo nepodobno škodám. Jediným svědkem zoufalství je krev, říkala, avšak tyto věci se skrývají a o nich se nemluvívá. Je mi proti mysli, jestliže si někdo v myšlenkách tvoří schodiště pláče. Toť hoře, při němž se dlouho spí. Tito nařikači nebývají nešťastní od neštěstí, přenášejíce je jako skleněnou nádobu plnou vody. Trest je nutný a spravedlnost je nutná, dokládala, opakující často: *trest! a rest!*

Čím by byla naše ušlechtilost, kdybyste mluvila jinak? pravila v odpověď paní Holková, zatímco na jejím čele přibývalo kolmých vrásek. To nepochopení věru otřásá srdcem, ale jenom mžiknutí oka a budete opět tím, čím jste ani nepřestala býti. Já však jsem selka, jež zůstala ušetřena

bezesných nocí. Hledím si jediné blátivých cest, kurců a křiku na dvoře.

Paní vstala shledávajíc svou příbuznou již nesnesitelnou. Jak rozdílné pořízení bylo se statkářčinou sestrou, jež mohla mluvit jen o událostech a jen pokud pracovala. Jaká štěstí a jaká neštěstí snášela tato paní přehlížející z navršených mračen.

Holková chtěla cosi odpovědět, když, zanechávaje dveře dokořán, vpadl do světnice její manžel. Vydechoval chraplavý hlas a vztek, jehož hluboký ruměncem mu pokrýval tvář.

Odjíždíme! pronesl nasazuje si klobouk, odjíždíme! odjíždíme!

Zvolil jsem správnou hodinu, děl skrze zuby odpovídaje na námitku, právě včas jsem slíbil nevracet se. Sbohem, paní! Jste zbaveni obtížných příbuzných.

Dvůr byl prázdný, jenom maličký Jeník stál před vnějším schodištěm a zpod kolny vyhlížel od hlav spřežení zchystaného, neboť táhlo na pátou.

Holkovi přešli mimo chlapce bez povšimnutí, avšak sotva jej přešli, strýc se zastavil a vytrhnuv peněženku jal se v ní cosi hledati rozechvělou rukou.

Vezmi, řekl Jeníkovi a políbil jej na obě tváře.

Odtud se již neohlédl a vůz, který byl za nimi poslán, se vrátil s prázdnou. Jeníkovi pak zůstaly tři dukáty navlečené na rudé niti.

Paní Holková byla kdysi z dívek, které krása zraňuje a probodává. Její duch byl proniknut vědomím sličnosti a dychtil, aby všichni vyznávali její krásu. Byla krásná, jako zločinec bývá bledý. Provádala se ve dvaceti letech, směnivší baronské jméno za Holka, jenž věru neměl těsnou duši.

„Střez se, střez se mluvit o šlechtictví, abys nevnukala směšné myšlenky. Čert by měl vzít označení, na něž nevěřím a které jste získali tak klopotně!“

„Snad,“ odpovídala paní, pohlížejíc úkradkem na manžela, „snad byl náš přídomek pozdě obnoven, ale mám jiné výhody, jež mě odlišují.“

Holk se smál, jmenuje křivopřísežníky, kteří si stejně snadno dovedli opatřit hrabství. „To jest již můj vkus!“ říkal, „pracovat a jísti. Ano, obého může být dosyta. Kdo je mého ducha, nemusí se příliš mrzet pro věc, která zaniká, neboť na konci pracovního dne chci na vše zapomenout a nazítří počít z nového sudu. Vaše šlechtictví bylo všelijaké, avšak ty jsi hodné děvče a hezké! Naučil jsem tě vstávat a chodit a jísti. Kdoví co se ještě změní, kdoví jakou ryzostí nepokryjeme tuto liščí korunku.“

Paní Holková nemohla odpovídati jinak než plačky, ale protože její slzy byly krásné a palčivé, manžel nesetřval při svém mínění.

Když se jí narodil druhý syn, paní nabyla jakéhosi křivého poznání o bědném stavu rodiny. Zdálo se jí, že jsou všichni vydáni na posměch jakýmsi venkovanům, jakýmsi holomkům, kteří jsou skrčeni pod okny a jejichž postava se prodlužuje, když nahlíží do světnice. Chtělo se jí prchnouti kamkoliv, třeba do žaláře. Spěchala s odchodem, naléhajíc jako posedlá. Její duch potemněl předobrazem šílenství, jehož kouře jsou viditelné, dříve než připlul koráb.

Holk znepokojen tímto záchvatem vůle, vůle, již před nemocí užívala tak zřídka, vyhledal lékaře.

„To jsou nepostižitelné a divné úchytky mysli, jež se vrátí k svým pracem. Toť dotek křídel, která vysoko létají. Toť uchvácení těhotných a porodivších. Ale nebojte se, opět se promění a ztichne.“

Avšak zatímco mluvil, znělo stále stejné vykřikování: „Pryč! Pryč!“ Tento stav trval nesnesitelně dlouho a Holk již bez dechu a neschopen státi proti ženě, jejíž přání věru měla oslí kopyta, neschopen počítati prodal svůj pivovar a dvorek prvnímu chlapíku, který byl téměř chycen na silnici. Panino vzrušení pominulo a opět konala maličké práce. Odtud bydleli v městečku, jež ze dvou třetin sestávalo z velkostatku arcibiskupova. Jejich důchod nebyl nejmenší. Dostalo se jim k obývání rozlehlých místností, avšak paní se zdálo, že jsou podobny komorám, kam vniká světlo klínkem.

„Domy jsou prázdné, ale nám je souzeno zemřítí v jamách.“ Řkouc to obrátila se k zámku, jenž se jí pravděpodobně zdál stokrát krásnějším, než byl, a sklonivši hlavu, opět plakala. Na arcibiskupském statku pobyla Holkova rodina dva roky. Bylo to období z nejdelších a nejkrásnějších. S léty, zatímco valně ubývalo peněz, stávaly se pak Holkovy cesty, toto vášnivé stěhování, vždy truchlivější. Jestliže se zprvu podobaly rozmaru, nyní již připomínaly pouť vystěhovalcovu s ubohým vozičkem.

Pozbyvše nakonec v koupi překotně sjednané všeho nábytku, odešli Holkovi na Balkán. Snad bylo možno zvrátiti sudbu a osud, který je očekával, neboť za bulharského období opět zbohatli, avšak panino utrpení trvalo dále. Strádala, vidouc veselý způsob, s nímž si její František vedl jednaje s lidmi, chodil ze široka a nejlépe mu bylo v kazajce; mluvil ovšem mnoho, hlučně se smával a kouřil z krátké dýmky jako námořník.

V této době zůstávali Holkovi synové v Praze, bylo jim právě čtrnáct a šestnáct roků a prošli již několika gymnazijními třídami. Jejich studia nebyla však valná a tu strýc Ste-

fan, jehož požádali, aby na chlapce dohlédl, či lépe, aby rozhodl o jejich zaměstnání, neboť nebylo možno pomýšlet na univerzitní studium, tu Stefan vykonal mistrovskou věc. Chlapci byli z míry hodni, ale žádný z obou neprojevoval schopnosti k jakýmkoliv naukám. Starší z nich, Maximilian, byl neobyčejně ostýchavý, a jakkoliv často věděl, co má odpovídati, nemohl pronést slova. Byl vlasatý, zamračený a sličný, jedině, co jej hyzdilo, byly nepoměrně veliké uši, uši číšníkovy, jež věčně zrůžovuje nějaká nesnáž. Měl cosi ze zasmušilosti Beethovenovy a snad i částku jeho génia; byl hudebníkem, o jehož umění nemohlo být pochybováno. Stefan požádal několik přátel, kteří se vyznali v hudbě, aby chlapce přezkoušeli, a nikdo z nich nezůstal lhostejný. Bylo tedy rozhodnuto, Maximilian měl vstoupiti do konzervatoře hudby. Den před přijímací zkouškou Stefan, který věřil ve spravedlnost přímluv, poobědval s divadelním ředitelem, jenž měl vliv na školu, a zařídív vše, jak náleží, byl jist, že chlapec se stane proslulým hudebníkem. Ale věc se utvářela jinak. Na druhý den vstal Maximilian bledý a nesvůj. Stefan jej měl k tomu, aby posnídal, ale nešťastník sotva pohlédl na konvice, dávil a nemohl se utěšiti. Konečně najali drožku a octli se před profesorem. Nedošlo však na hru! Na tváři Maximilianově střídala se bledost s ruměncem, nemohl ze sebe vypravit slova a nemohl učiniti jediný pohyb. Vlídny učitel neznaje míry v povzbuzování prodlužoval jen nesnesitelné rozpaky. Maximilianův duch se nezjasnil.

„Ach, berane!“ řekl Stefan, když vyšli, „toť obzvláštní vloha, kterou jsi prokázal, toť vloha k vrtáctví. Jsi jankovitý, rytíři, a tam, kde se vyučuje této dovednosti, budeš prvy!“

Nicméně vida zhrouceného chlapečka, který se v koutku otrásal pláčem, zatímco prokleté housle skákaly na dně vozu, dojat nezkušeným srdcem, srdcem a límečkem venkovným, dojat srdcem, knoflíčkem a poutkem ubohé mašličky, která povylézá, zatímco skloněná hlava štká novým zoufalstvím, dojat a nepřestávaje věřiti v umělectví tohoto potrhlece, Stefan obrátil nájemný vůz.

„Vzhůru, vstávej Maxime!“ děl, když zastavili před budovou školy výtvarných umění, „vstávej, můj hochu. Tato příhoda nic není, chvála bohu, jsme opět mocni svých schopností. Dej se zapsat do malířské školy. Není lhostejno, jakou řeči budeš mluvit? Nejde o poselství? Což nechceš být umělcem? Pojďme na tuto věc zvolna. Snad si budou žádati, abys nakreslil lidskou hlavu podle modelu, ale tys to již tolikrát provedl! Stokrát a tisíckrát! Učitelé kreslení nemají smyslu, leč pro správný rozměr, nuže, uvažuj chvilíčku nad tou snadností, měř, nikdo se na tebe nedívá, nikdo tě neslyší. Neběsni, hled' si své práce.“

Skryt za malířský stojan a pokukuje po svém modelu, jenž umíral nudou, Maximilian se uklidnil. Snad mělo na tohoto strašpytla vliv čekání, jež se smráká v dlouhých hodinách. Zhotovil svoji čmáranici dosti přesně a byl přijat do malířské školy.

Učitel Oršák prošel bez zájmu vesnicí. Minul skupiny hovořících sousedů, již zajisté očekávali, že se jich otáže po úrodě či po věcech školy. Ale ani zdaleka mu nepřišlo nic takového na mysl. Kráčel jako ti, které provázejí psice bludů. Naslouchal svistu jakýchsi představ, jež neměly pokdy promluvit, přecháje v přeletu uchvácenou myslí. Jeho přivřené oči dokreslovaly věci zahlédnuté, znetvořující je po způsobu stavitelů, kteří proměnili podobu zvířete v chrliče. Připodobňoval předměty krysám, které pobíhají podél zdí. Byl odvrácen od vesnických příhod a přirdoušen svou vášní, mdlý a bez dechu a bez důrazu klnul své malomoci. Ukazovali za ním prstem.

Přišel domů usedl v okně, jehož přetlustá zeď byla vyhloubena v jakési sedátko. Zamkl dveře na klíč. Byl konečně sám a mohl otevřít skříň se sádkou lahví.

Po chvíli udeřila Oršákova žena pěstí do dveří, volajíc jej jménem opilců, jménem, jež vešlo v užívání od času nestvůrné svatby.

Snad nebyla paní lita již od počátku, snad zármutek a prokleté manželovo vysedávání u láhve jí rozeklalo hubu a vrazilo jí do hrdla klín křiku. Spávala u své valchy, neboť v noci ji budívaly steny a vratký krok opilcův, jenž se uzamkl a jenž blázní, přecházeje komorou. Byla tak starostlivá! Kteréhosi dne dala vezdít mříž do strašného okna pijákova, ušetřivši potřebný peníz na žebráckých polévkách. Konejšila děťátko sotva narozené, chystala jídla, uhaďující čas podle tvářnosti dvorku, a nepřestávala naslouchati. Tu ji zděsilo řinčení rozbitého skla, tu pád ptačích klecí, jež Oršák srazil z hřebů.

„Pojď ven! Vyjdi!“ pravila bušíc na dveře. „Oběd je hotov.“

Konečně usedli ke stolu, ale ani muž, ani žena se nedotkli jídla.

„Dnes je čtvrtek a celý den prázdno, měl by sis vyjít, měl bys vzít nejstarší dítě trochu ven. Obléknu je.“

Podobalo se, že panina starostlivá láska přidoutnává a že se ji naposledy podaří rozdmýchat v oheň. Ale strašný piják odvrátil hlavu, nemohla snést již nic z života, po němž prahl a jehož se vzdaloval. Nevěděl, kdy se počala jeho vášeň, a barva jeho vědomí byla temná, jako je barva citlivé desky, již pokazilo slunce. Teprve v sedle opilství, na hřbetě přihořívající klisny, jarý a rozveselen nemluvnou veselostí, teprve když mu padala hlava, mohl popatřit na své skutky. Tu v pekelném oživení hryzl pěst a mluvil s nepřítomnou ženou, jako mluvívá hříšník se svým soudcem. Byl vesel a vzápětí se zděsil. Jsou dvě střídy tohoto bláznovství tak krkavčího: touha po opojení a děs z opojení. Za tohoto zuřivého stavu se mu zdál jasný den a sloupek slunečního světla nejkrásnější. Za tohoto jasnozření viděl přechistou krásu paní, jež chodí věčně s outěžkem, a líbeznot dětí tak málo líbezných.

Jaké vroucí oleje, jakou pálenku jsem pil! Hle supí zobák a rány v zápěstí na místech, kde si budete zapínati rukavice, až dorostete! Sdružil jsem kytici alkoholů hořké a dýmající vůně, jež mě unáší na pekelná nebesa. Jsem strůjce tvarů a mám předřikávati nauku zcela novou. Mé květy se obracejí v slizká zvířata a v pištěcí potkany. Hle, zaniknou v příšeří tohoto koutu. Toť roh hojnosti vně obrácený, toť odpad přírodopisu vznikajícího v mé hlavě. Dříve než jsem se nadál, zaclonila mě opilost blankytným slunečníkem. Vidím kostlivou dámu, jež si pohrává jeho holí a na jejím rameni visí rys a pije tepennou krev. Ach, těch zvířat, v jejichž barvách převládá šed', kterou jsem vyzvracel!

„Jdi spát,“ pravila paní a znamenajíc blízkost pláče dala se do křiku. Vyprosila si plášť tuposti, je nešťastná a spílá necítíc hněvu.